

УДК 338.439(477)
JEL B 49, Q 13, Q 18

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2025.53.0.5302>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

Олег Кузик¹, Анастасія Терендій²

¹Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18
e-mail: oleh.kuzyk@lnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9683-8697>

²Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18
e-mail: anastasiyaterendiy@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4476-5585>

Анотація. У статті розглянуто сутність продовольчого ринку як складового елементу споживчого ринку. Визначено співвідношення понять «продовольчий комплекс» і «продовольчий ринок». Проаналізовано особливості трактування продовольчого ринку різними науковцями. Визначено особливості сільськогосподарського та продовольчого ринків. Розглянуто роль та важливість продовольчого ринку у процесах стабільності та розвитку економіки країни, перебігу соціально-економічних процесів, які зумовлюють добробут суспільства та визначають ситуацію в аграрному секторі економіки. Окреслено важливість та основне завдання функціонування продовольчого ринку з метою забезпечення продовольчої безпеки держави. Розглянуто основні індикатори продовольчої безпеки. Проаналізовано основні періоди становлення та розвитку продовольчого ринку України. Розглянуто види продовольчого ринку за різними критеріями.

Ключові слова: ринок, продовольчий ринок, продовольчі товари, продовольство, продовольча безпека, види продовольчого ринку, домогосподарства.

Постановка проблеми. У сучасних умовах продовольчий ринок займає особливе місце серед усіх видів ринків. Адже продовольчий ринок входить до складу споживчого ринку разом з ринком непродовольчих товарів та ринком споживчих послуг. Усі ці складові взаємодіють між собою та забезпечують потреби споживачів і сприяють ефективному функціонуванню економіки. При цьому саме продовольчий ринок бере участь у життєзабезпеченні соціуму, оскільки базовою умовою життєдіяльності людини є наявність продовольства. Ефективне функціонування продовольчого ринку сприяє соціально-економічному розвитку та є важливим елементом економічної та національної безпеки держави. Питання забезпечення продовольством є особливо

© Олег Кузик, Анастасія Терендій, 2025

Ця стаття поширюється на умовах ліцензії
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

актуальним в умовах суспільних потрясінь та невизначеності. Для українського суспільства та зокрема домогосподарств дана проблема набула особливої актуальності з початком повномасштабного вторгнення. Усе це зумовлює важливість методологічного дослідження продовольчого ринку, особливостей його функціонування та визначення різновидів, зокрема, в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності продовольчого ринку відображено в наукових працях таких вітчизняних дослідників, як І. Артімової, Г. Зинчук, Н. Карпенко, І. Коварш, О. Сенишин, Л. Страшинської, та ін. Співвідношення понять продовольчий комплекс та продовольчий ринок у своїх працях аналізували І. Артимонова, О. Сенишин, Л. Страшинська. Важливість функціонування продовольчого ринку та його роль в системі економічних відносин та обігу продовольчих товарів розглядали у своїх працях Н. Дзюбенко, Н. Даценко, С. Запотоцький, Є. Майовець, К. Постоєнко. Дослідниця О. Кондра пропонує основні періоди формування та розвитку продовольчого ринку України. Різновиди продовольчого ринку у своїх працях окреслюють О. Березін, О. Сенишин, Є. Майовець та інші дослідники.

Натомість сьогодні важливо досліджувати сутність та функціонування продовольчого ринку в сучасних умовах невизначеності, що впливають на особливості його трактування а також роль у формуванні економічних відносин між суб'єктами даного ринку.

Постановка завдання. Метою статті є теоретико-методологічне дослідження сутності, особливостей функціонування та різновидів продовольчого ринку.

Методи дослідження. У процесі написання статті методом аналізу літературних джерел досліджено сутність та особливості продовольчого ринку. Методи аналізу та синтезу використано для вивчення авторських трактувань продовольчого ринку. Порівняльний аналіз з метою співвідношення понять продовольчий комплекс та продовольчий ринок. Метод систематизації щодо окреслення видів продовольчих ринків за різними критеріями. Абстрактно-логічний метод використано для узагальнення та формування висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольчий ринок є складовим елементом споживчого ринку, що забезпечує потреби споживачів у продовольчих товарах та сприяє ефективному функціонуванню економіки країни. Саме продовольчий ринок забезпечує життєдіяльність суспільства, адже саме наявність продовольства є базовою умовою його функціонування.

Продовольчий ринок має велике як економічне, так і соціальне значення, адже на ньому продають та купують базові продовольчі товари. Ступінь розвитку цього ринку визначено рівнем споживання продуктів харчування, що є найважливішим індикатором життя населення, а також пріоритетним напрямом державної політики країни.

У науковій літературі дослідники аналізують співвідношення понять «продовольчий комплекс» і «продовольчий ринок». Проведений аналіз дає можливість визначити, що продовольчий комплекс є ширшим поняттям, оскільки поєднує в собі товаровиробників, переробні підприємства та торгівельні організації. Натомість основними суб'єктами продовольчого ринку є продавці та покупці, а об'єктом продажу виступає товар.

При цьому продовольчий комплекс пропонують розглядати як складовий елемент соціально-економічної системи, що спрямовані на задоволення суспільних потреб населення у продуктах харчування в необхідному асортименті та належної якості за умов ефективного використання виробничих ресурсів [8, С. 251].

У працях І. Артимоної проаналізовано особливості сільськогосподарського та продовольчого ринків. Вона зазначає, що на ринку сільськогосподарської продукції

може бути реалізовано, як продовольчі, так і непродовольчі товари (наприклад, корм для худоби, вовна, тощо). Натомість споживачам на продовольчому ринку пропонують товари для кінцевого споживання [1]. Як бачимо, основне завдання продовольчого ринку полягає у забезпеченні продовольчими товарами споживачів продукції з метою задоволення їхніх потреб та забезпечення життєдіяльності соціуму.

У сучасній науковій літературі наявні різноманітні визначення продовольчого ринку.

Дослідниця О. Сенишин зазначає, що продовольчий ринок визначає стан розвитку економіки країни, соціальну стабільність суспільства, перебіг соціально-економічних процесів, які формують добробут нації в цілому, а також визначають ситуацію в аграрному секторі економіки [9, С. 167].

При вивченні продовольчого ринку Л. Страшинська пропонує його розглядати як організаційну систему, складовими якої є виробники та постачальники сировини, виробники харчової продукції, торговельно-збутові організації, покупці та відповідна інфраструктура, а також, як економічну систему, що містить економічні, організаційні, та правові методи регулювання, що застосовують в сфері виробництва та збуту продукції [10, С. 219].

Н. Карпенко досліджує продовольчий ринок крізь призму відносин між суб'єктами підприємницької діяльності з приводу купівлі-продажу продовольчої продукції. При цьому зазначає, що продовольчий ринок є місцем формування попиту та пропозиції, а також визначення ціни на продовольчий товар [4, С. 9].

Вивчення продовольчого ринку, як системи економічних взаємовідносин між продавцями та покупцями продовольчої продукції пропонує Н. Дзюбенко. При цьому наголошує на використанні інструментів державного регулювання з метою узгодження інтересів суб'єктів продовольчого ринку [3, С. 20].

Важливість та основне завдання функціонування продовольчого ринку з метою забезпечення продовольчої безпеки держави досліджує Н. Даценко. Оскільки продовольчий ринок виступає частиною національного ринку, на якому здійснюють процеси купівлі-продажу продовольчих товарів [2]. Адже продовольча безпека держави відображає ступінь забезпеченості домогосподарств країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування відповідно до науково-обґрунтованих норм за доступними цінами, оскільки продукти харчування відіграють особливо важливу роль у життєвій діяльності людини.

Науковці визначають такі основні індикатори продовольчої безпеки [5]:

- достатність державних продовольчих запасів зерна;
- ємність внутрішнього ринку виробництва продуктів харчування;
- продовольча незалежність держави за кожним окремим продуктом;
- диференціація вартості продуктів харчування за різними соціальними групами;
- добова енергетична цінність раціону людини;
- доступність споживання основних видів продуктів харчування;
- економічна доступність продуктів харчування для домогосподарств.

Науковиця О. Кондра пропонує визначити такі основні періоди становлення та розвитку продовольчого ринку України [5, С. 13-14]:

- пострадянський період, що характеризують формування ринкової інфраструктури, господарських структур різних форм власності, ринкових засад аграрної політики та державного регулювання продовольчого ринку;
- перехідний період передбачав формування конкурентного середовища, активізація експорту продовольчих товарів, становлення фінансово-кредитної системи,

забезпечення основних продовольчих галузей, формування ринків основних видів сільськогосподарської продукції та посилення локального монополізму переробної промисловості;

- сучасний період, що зумовив появу оптових ринків, інтенсифікацію розвитку торгівельних мереж та зовнішньоторговельних зв'язків, потребу удосконалення державного регулювання продовольчого ринку та підтримки вітчизняних виробників тощо.

Вивчення особливостей функціонування продовольчого ринку дає можливість окреслити його різновиди, які визначають у вітчизняних та зарубіжних наукових джерелах. Зокрема, можна окреслити такі основні види продовольчих ринків за різними критеріями [7, 9]:

1. територією поширення: місцевий, регіональний, національний, ринок міжнародних утворень, зональний, світовий;
2. періодом діяльності: постійні та сезонні;
3. видами сировини: продуктів рослинного походження, продуктів тваринного походження, продуктів з дикорослої сировини, рибопродуктів;
4. видами продуктів: м'яса та м'ясопродуктів, молока та молокопродуктів, риби та рибопродуктів, овочів, фруктів, баштанних, зернових, дикорослої продукції, жирів, цукру, хлібобулочних та кондитерських виробів тощо;
5. характером спрямування: харчування, виробництва різних видів продовольства, нехарчових потреб;
6. рівнем обробки сировини: хлібобулочних виробів, консервованих продуктів, сушених та в'ялених продуктів тощо;
7. терміном зберігання: товарів тривалого зберігання та товарів, які швидко псуються;
8. ціною доступністю: соціального продовольства, продовольства для середнього класу, елітної продукції;
9. каналами розподілу: організовані та неорганізовані.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в загальному продовольчий ринок слід розглядати як систему взаємовідносин суб'єктів господарювання таких як виробники, що забезпечують виготовлення продовольчих товарів та споживачі, а також суб'єктів ринкової інфраструктури, які зумовлюють формування попиту та пропозиції на продовольчі товари, а також їхнє переміщення. Очевидно, що запропонований перелік видів продовольчого ринку не є вичерпним. Зокрема, в сучасних умовах невизначеності можуть виникати нові форми та різновиди продовольчих ринків в Україні, що зумовлює їхнє подальше вивчення. Адже незважаючи на усі виклики, продовольчий ринок продовжує функціонувати в умовах воєнного часу.

1. Артимонова І.В. Теоретичні аспекти розвитку продовольчого ринку. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/4181/1/teoretychni_aspekty.pdf. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.74> (дата звернення: 22.02.2025).
2. Даценко Н.М. Продовольчий ринок: маркетинговий аспект. *Економічні науки*. Вип. 9 (1). 2012. С. 318–323. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9%281%2947 (дата звернення: 18.04.2024).
3. Дзюбенко Н.О. Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2014. 259 с.
4. Карпенко Н.В. Господарські зв'язки в інфраструктурному комплексі продовольчого ринку України: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2004. 122 с.

5. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакуленко В.Л. Продовольча незалежність України за окремими товарними групами споживання в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип.60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-32> (дата звернення: 21.01.2025)
6. Кондра О.Р. Організаційно-економічні основи формування та розвитку регіонального продовольчого ринку: дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2015. 245 с.
7. Майовець Є.Й. Аграрний маркетинг: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 228 с.
8. Сенишин О.С. Сутність та структурно-функціональна характеристика продовольчого комплексу України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2015. Випуск №4. С. 250–255., URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/53.pdf> (дата звернення 11.04.2024).
9. Сенишин О.С., Дзюбенко Н.О. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. Дніпропетровськ, 2013. № 2. С. 164–171.
10. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні. Київ: Профі, 2008. 628 с. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd425313-a4e4-4cdb-93e0-fed734e510b8/content> (дата звернення: 14.04.2024).

References

1. Artimonova I.V. Teoretychni aspekty rozvytku prodovolchoho rynku [Theoretical aspects of food market development] Retrieved from : https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/4181/1/teoretychni_aspekty.pdf (accessed 22 February 2025). <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.74> [in Ukrainian].
2. Datsenko N.M. (2012) Prodovolchyi rynek: marketynhovyi aspekt. [Food market: marketing aspect] *Ekonomichni nauky*, vol. 9 (1), pp. 318–323. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9%281%29__47 (accessed 18 April 2024). [in Ukrainian].
3. Dziubenko N.O. (2014) *Sotsialno-ekonomichne prohnozuvannia rozvytku prodovolchoho rynku v Ukraini* [Socio-economic forecasting of the development of the food market in Ukraine]: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.03. Lviv, 259 p. [in Ukrainian].
4. Karpenko N.V. (2004) *Hospodarski zviazky v infrastruktturnomu kompleksi prodovolchoho rynku Ukrainy: monohrafiia* [Economic relations in the infrastructure complex of the food market of Ukraine: monograph]. Poltava: RVV PUSKU, 122 p. [in Ukrainian].
5. Kvascha S.M., Pavlenko O.M., Vakulenko V.L. (2024) Prodovolcha nezalezhnist Ukrainy za okremymy tovarnymy hrupamy spozhyvannia v umovakh sohodennia. [Food independence of Ukraine by individual commodity groups of consumption in today's conditions] *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-32>. [in Ukrainian].
6. Kondra O.R. (2015) *Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy formuvannia ta rozvytku rehionalnoho prodovolchoho rynku* [Organizational and economic foundations of the formation and development of the regional food market]: dys. ... kand. ekon. Nauk. Lviv, 245 p. [in Ukrainian].
7. Maiovets Ye.Y. (2019) *Ahrarnyi marketynh: navch. posibnyk*. [Agricultural marketing: a training manual]. Lviv: LNU im. I. Franka. pp. 228. [in Ukrainian].
8. Senyshyn O.S. (2015) Sutnist ta struktturno-funktsionalna kharakterystyka prodovolchoho kompleksu Ukrainy. [The essence and structural and functional characteristics of the food complex of Ukraine] *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Mykolaiv: Mykolaiivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho, vol. 4, pp. 250–255. Retrieved from : <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/53.pdf> (accessed 11 April 2024). [in Ukrainian].

9. Senyshyn O.S., Dziubenko N.O. (2013) Teoretychni zasady doslidzhennia prodovolchoho rynku [Theoretical foundations of food market research] *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*. Dnipropetrovsk, no. 2, pp. 164–171. [in Ukrainian].
10. Strashynska L.V. (2008) Stratehiia rozvytku prodovolchoho rynku v Ukraini. [Food market development strategy in Ukraine] Kyiv: Profi. pp. 628. Retrieved from : <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd425313-a4e4-4cdb-93e0-fed734e510b8/content> (accessed 14 April 2024). [in Ukrainian].

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FOOD MARKET RESEARCH

Oleg Kuzyk¹, Anastasiia Terendii²

^{1,2}*Ivan Franko National University of Lviv, 79008, Lviv, Prospect Svobody, 18*

¹*e-mail: oleh.kuzyk@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9683-8697>*

²*e-mail: anastasiyaterendiy@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4476-5585>*

Abstract. The article examines the essence of the food market as a component of the consumer market. It is noted that in modern conditions the food market occupies a special place among all types of markets. It is part of the consumer market together with the market for non-food goods and the market for consumer services. The food market participates in the life support of society since the basic condition for human life is the availability of food. The effective functioning of the food market contributes to socio-economic development and is an important element of the economic and national security of the state. The food market has great economic and social importance. The relationship between the concepts of «food complex» and «food market» is determined. The conducted analysis makes it possible to determine that the food complex is a broader concept since it combines commodity producers, processing enterprises, and trade organizations. Instead, the main subjects of the food market are sellers and buyers, and the object of sale is the product. The peculiarities of the interpretation of the food market by various scientists are analyzed. The peculiarities of the agricultural and food markets are determined. The role and importance of the food market in the processes of stability and development of the country's economy, the course of socio-economic processes that determine the well-being of society, and the situation in the agrarian sector of the economy are considered. The importance and main task of the functioning of the food market to ensure the food security of the state are outlined. The main indicators of food security are considered. The main periods of the formation and development of the food market of Ukraine are analyzed: the post-Soviet period, the transitional period and the modern period. The types of the food market are considered according to various criteria. In general, the food market should be considered as a system of relationships between economic entities such as producers that ensure the manufacture of food products and consumers, as well as market infrastructure entities that determine the formation of demand and supply for food products, as well as their movement.

Keywords: market, food market, food products, food, food security, types of food market, households.

Стаття надійшла до редколегії 21.05.2025

Прийнята до друку 25.06.2025

Опублікована (оприлюднена) 09.07.2025